

“Transformar les condicions de vida sense incidir en el sentit vital no serveix per a res”. Entrevista a Salvador Busquets

Enric Benavent

Resum

Salvador Busquets ha estat disset anys director d'Arrels Fundació, entitat dedicada a acompanyar persones en fase consolidada d'exclusió. No té formació teològica ni filosòfica, és llicenciat en Econòmiques, i va desenvolupar la seva activitat professional en el sector privat fins a l'any 1995, abans d'incorporar-se a Arrels Fundació. Actualment és el coordinador de totes les entitats d'acció social de la Companyia de Jesús a Catalunya. L'hem convidat a participar en la classe de l'assignatura “Diàleg interreligiós i acció social” que fan els estudiants de quart curs de Treball Social i Educació Social de la Facultat Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull. Entre tots tenim diverses qüestions que li volem plantejar, i així encetem el diàleg.

Paraules clau

Dimensió espiritual, Interiorització, Situació de vulnerabilitat, Educació social

“Transformar las condiciones de vida sin incidir en el sentido vital no sirve para nada”.
Entrevista a Salvador Busquets

Salvador Busquets ha estado dieciocho años director de Arrels Fundació, entidad dedicada a acompañar personas en fase consolidada de exclusión. No tiene formación teológica ni filosófica, es licenciado en Económicas, y desarrolló su actividad profesional en su sector privado hasta el año 1995, antes de incorporarse a Arrels Fundació. Actualmente es el coordinador de todas las entidades de acción social de la Compañía de Jesús de Cataluña. Le hemos invitado a participar en la clase de la asignatura “Diálogo interreligioso y acción social” que realizan los estudiantes de cuarto curso de Trabajo Social y Educación Social de la Facultad Pere Tarrés de la Universidad Ramon Llull. Entre todos tenemos varias cuestiones que le queremos plantear, y así iniciamos el diálogo.

Palabras clave

Dimensión espiritual, Interiorización, Situación de vulnerabilidad, Educación social

‘Transforming living conditions without affecting the vital sense is useless.’ An interview with Salvador Busquets

For eighteen years now, Salvador Busquets has been the director of Arrels Fundació, an organization dedicated to working with people in a consolidated phase of exclusion. He had no theological or philosophical training; he has a degree in Economics, and had a successful career in the private sector until 1995, when he joined Arrels Fundació. He is currently the coordinator of all social action agencies of the Society of Jesus in Catalonia. We invited him to take part in the class on ‘Interreligious Dialogue and Social Action’ with the fourth year students of Social Work and Social Education at the Pere Tarrés Faculty of the Ramon Llull University. We all have a number of questions that we want to ask him, and this is the basis for our dialogue.

Keywords

Spiritual dimension, Internalization, Situation of vulnerability, Social education

Com citar aquest article:

Benavent Vallès, Enric (2014).

“Transformar les condicions de vida sense incidir en el sentit vital no serveix per a res”. Entrevista a Salvador Busquets.

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 56, p. 140-148.

Salvador Busquets ha estat disset anys director d'Arrels Fundació¹, entitat dedicada a acompanyar persones en fase consolidada d'exclusió. D'entrada ens vol deixar clar que no té formació teològica ni filosòfica, és llicenciat en econòmiques, va desenvolupar la seva activitat professional en el sector privat fins a l'any 1995, abans d'incorporar-se a Arrels Fundació. Actualment és el coordinador de totes les entitats d'acció social de la Companyia de Jesús a Catalunya.

Avui l'hem convidat a participar en la classe de l'assignatura "Diàleg interreligiós i acció social" que fan els estudiants de quart curs de Treball Social i Educació Social de la Facultat Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull. Entre tots tenim diverses qüestions que li volem plantejar, i així encetem el diàleg.

Salvador, gràcies per voler compartir les teves reflexions amb nosaltres. T'hem fet arribar les nostres inquietuds, saps que estem interessats a aprendre sobre la dimensió espiritual i, especialment, com treballar-la amb persones en situació de vulnerabilitat.

Gràcies a vosaltres per donar-me aquesta oportunitat. El que avui compartiré amb vosaltres prové de la meua experiència a Arrels Fundació, que és un lloc privilegiat per observar aquestes coses. La reflexió sobre la importància de la dimensió espiritual està en relació amb les persones ateses, però també amb els professionals i voluntaris que treballen a la institució i fins i tot de tota persona que entra en contacte amb aquesta realitat. De vegades per referir-nos a aquesta dimensió m'estimo més utilitzar la paraula interioritat. Dos conceptes molt semblants, però no idèntics.

Arrels es defineix per la transformació de les condicions de vida de les persones, per l'exercici de la solidaritat fet des de la proximitat, perquè només la proximitat, la paraula i la presència poden humanitzar segons quines realitats. Però és molt curiós que, d'entre tots els seus programes, no n'hi ha cap que contempli de manera específica la dimensió espiritual. En canvi, de la manera en què des del principi es va decidir com ens acostaríem a aquestes realitats, hi estava implícit. Teníem clar que la problemàtica de l'exclusió social no és només una qüestió de transformació de les condicions de vida sinó d'humanització, de proximitat.

Abans un de vosaltres em comentava que fent pràctiques en una comunitat terapèutica de persones drogodependents havia detectat alguna necessitat espiritual, oi?

Sí, vaig detectar que a aquells nois tan castigats per les drogues els preocupava tenir cura de la seva interioritat, buscaven espais de meditació, d'interiorització, per trobar pau interior.

Molt bé, això em dóna peu a parlar dels factors relacionats amb les fases consolidades d'exclusió. En aquesta fase d'exclusió intervenen factors de tipus econòmic, de tipus relacional, però el que la fa diferent és que apareix la pèrdua del sentit vital. Això s'explica en el model que proposa molt bé el sociòleg francès Robert Castel i que a Espanya ha desenvolupat Pedro Cabrera.² Una cosa que explica Cabrera, i que nosaltres constatem, és que el que comença sent un problema econòmic que es veu agreujat pel trencament no desitjat de relacions s'acaba transformant en una cosa diferent. Quan una persona està al carrer i constata que la seva situació sembla que no importi a ningú es torna una persona desesperançada, i amb el temps es produeix una pèrdua del seu sentit vital. Això és el més complicat de tractar. Tu pots pagar un pis a una persona sense llar i no aconseguiràs que pugui viure amb autonomia si no treballes aquests aspectes.

Com es pot aconseguir abordar la dimensió espiritual amb persones que tenen tanta necessitat assistencial?

Són necessitats
espirituals que
moltes
vegades ens
passen
desapercebudes,
perquè ens pesa
massa la piràmide
de Maslow

La necessitat, que constatàvem abans, d'aclarir-se, de mirar al seu interior, en els drogodependents, no és una necessitat que només és d'ells. És una necessitat que té tothom, però de vegades l'oblidem quan pensem en els pobres. Antoni de Mello³, un jesuïta molt conegut que passava llargues temporades a l'Índia, en una reunió de caire internacional de la Companyia, en la qual es parlava de la disminució de la pobresa en els països en què l'estat del benestar estava desenvolupat, va dir: "és veritat, les necessitats materials bàsiques estan cobertes però vosaltres esteu fent una cosa que jo crec que és l'insult més gran que podeu fer a un pobre, pensar que no té necessitats espirituals". Els pobres tenen necessitats espirituals; tenen desig de comunió, desig de felicitat, desig de ser reconeguts, de sentir-se comunitat amb algú. Tot això són necessitats espirituals que moltes vegades ens passen desapercebudes, perquè ens pesa massa la piràmide de Maslow.

L'orientació religiosa d'una entitat és determinant a l'hora de plantejar-se tenir cura de les necessitats espirituals dels destinataris?

Arrels, en el seu origen, és la resposta comunitària d'una parròquia (St. Pere Claver) que, davant d'una necessitat emergent, van començar a atendre persones que treballaven com a peonades descarregant al port. Hi ha altres entitats semblants, com el Projecte Sostre⁴ de la parròquia de sant Miquel del Port a la Barceloneta, amb una implicació molt més forta dels veïns que atenen quatre persones sense sostre i s'ocupen de preparar-los els àpats i,

fins i tot, per torns, algun dels veïns dorm amb ells. També hi ha una altra experiència molt maca, la Fundació La Vinya⁵, constituïda per tres parròquies diferents de Bellvitge i El Gornal que desenvolupa l'acció social de la comunitat. Amb això us vull dir que moltes vegades l'impuls inicial de l'acció social és la resposta a un conjunt de processos pels quals passen les persones que participen en aquestes entitats. Aquest origen condiciona en el bon sentit ja que moltes vegades els permet tenir una concepció global de la situació.

Tot i que neix en una parròquia, Arrels en un moment determinat deixa de presentar-se com una entitat confessional. Això es fa per aixecar barreres tant en relació amb els ciutadans com en relació amb les persones ateses. Mai no s'ha fet proselitisme. Aquesta dimensió estava molt present, però els anys passen i es produeix una cosa certament curiosa. Vam començar a acompanyar persones en procés de mort, malalties greus que acabaven en mort. Ens va sorprendre que diverses persones que venien al centre, no només els malalts, ens van començar a dir: "hauríem de fer un funeral, una missa". A nosaltres ens va sorprendre ja que com a entitat a poc a poc havíem anat deixant de fer celebracions de l'Eucaristia per afavorir el procés d'aconfessionalitat que havíem iniciat. Ara eren les persones ateses que ens ho demanaven. Vam fer una reflexió a nivell de grup i vam veure que amb allò ens estaven dient alguna cosa més. Ells es volen sentir part de la comunitat, de la tradició. Moltes vegades els únics que els han sabut transmetre un missatge d'esperança són els pocs voluntaris que tenim i que són religiosos o religioses.

El tema de l'espiritualitat té un gran inconvenient, que és el llenguatge. El llenguatge tomba enrere, separa, i moltes vegades no sabem com acostarnos-hi, però en tot cas tenen necessitats i t'ho expressen en diferents moments. Vam aprendre a cuidar dues coses: una Eucaristia que es fa en record de tots els difunts, i donar una resposta convenient quan algú es mor. Tenim una comissió que es diu "La barca de Caronte", on participen un o dos treballadors, un o dos voluntaris i una o dues persones ateses, i quan algú es mor s'assisteix a l'enterrament (a hores intempestives ja que són enterraments de pobre), sempre es fa un recordatori, una petita frase amb la qual tothom identifiqui la persona. Sempre es fa el mateix ja que tots ho esperen i els dona consol saber que quan els passi a ells també hi haurà algú que els acompanyarà. Sempre esperem que es posi el taüt al nínxol, aleshores algú comença explicant alguna història sobre el difunt, alguna anècdota, i tothom hi participa. És una manera de permetre que s'acomia. Com veieu, ens estan dient que hi ha unes necessitats espirituals.

El tema de l'espiritualitat té un gran inconvenient, que és el llenguatge

La treballadora social que gestiona un equipament residencial que tenim, la Llar Pere Barnés, molt competent, molt maca, agnòstica, em deia un dia: "No sé com ho hem de fer, però tenen una necessitat espiritual, i utilitzo aquesta paraula que no m'agrada, però ho constato i no sabem com fer-ho".

Creus que la persona sense sostre o que està vivint una experiència extrema té la necessitat d'aprofundir en la seva dimensió espiritual? No hauria de cobrir primer les necessitats bàsiques per poder-se dedicar després a aquesta reflexió?

Sí que tenen aquesta necessitat d'interioritat. No es tracta d'una reflexió sinó d'una vivència. Cobrir les necessitats bàsiques no els obliga a ells sinó que ens compromet a nosaltres. Som nosaltres que les hem de cobrir perquè ells no poden. Per això hem d'actuar de manera que les nostres accions siguin les paraules que parlin, i després hem de parlar. I sabeu què passa quan hem de parlar a aquest nivell?... Que no en sabem.

Penseu que qui haurà de parlar de tots aquests temes que fan referència a l'espiritualitat, a la interioritat, haureu de ser vosaltres, us ho demanaran a vosaltres. I d'alguna manera us haureu de començar a preparar. I no és un coneixement intel·lectual que s'aprèn amb llibres sinó que haureu de començar per viure-ho vosaltres. Viure vosaltres amb interioritat. Això no vol dir professar una fe sinó aprendre a escoltar-vos a vosaltres mateixos i percebre que cada dia teniu més capacitat per decidir cap a on voleu anar i com voleu respondre. Us aconsello que comenceu a mirar respostes que es donen a diferents llocs per participar en aquest aprenentatge.

Cobrir les necessitats espirituals és tan fonamental com cobrir les necessitats bàsiques

Abans les organitzacions socials tenien un capellà que era el consiliari, tot això ja ha desaparegut. El relleu sou vosaltres. D'alguna manera us haureu d'atrevir a aprendre a parlar d'aquests temes amb les persones. I tampoc no costa tant si prèviament hi ha hagut un treball honest amb ells. Visitant les seves habitacions, per exemple, sempre hi ha petits senyals d'espiritualitat, alguna estampa, algun símbol... que ens diu que hi ha aspectes que no estem atenent. Cobrir les necessitats espirituals és tan fonamental com cobrir les necessitats bàsiques. Des de la nostra experiència sabem que transformar les condicions de vida sense incidir en el sentit vital no serveix per a res.

Com fer possible en el dia a dia de la feina de l'educador el treball de la interioritat?

Hi ha un centre, gestionat per Filles de la caritat, que es diu Llar de Pau⁶, que atenen dones sense casa. Les dones que estan al carrer són moltes menys que els homes, però tenen la característica que estan molt més trencades interiorment. Un grup de treballadores i educadores socials es van plantejar crear un espai de relaxació que es deia "Bon dia", i cada dia al matí després d'esmorzar es trobaven en una sala amb les dones que volien i les ajudaven a relaxar-se. Al cap d'un temps van introduir elements que ajudaven a la meditació. Més endavant, interiorització. I ara crec que en diuen "espai de pregària", tot això en dos anys. Però un espai de pregària sense connotació religiosa, encara que el centre estigui gestionat per monges. Una pregària, en el fons, no deixa de ser un desig que expresses, i moltes vegades és un

desig des de la carència. Imagineu-vos un grup de 18-20 dones amb carències molt importants que són capaces de fer dues coses: expressar la seva limitació i fer-ho de manera grupal. Això és treballar la interioritat, treballar l'espiritualitat.

El més maco és que ho van començar unes treballadores i educadores socials laiques. Això us ho dic perquè vegeu que no és una realitat que està tan allunyada de vosaltres. I que si us voleu acostar amb honestedat a les realitats d'aquestes persones tard o d'hora ho haureu d'assumir i us portarà a qüestionaments i a preguntes que haureu d'intentar respondre. Amb això els fareu un gran bé.

Com connectar amb la dimensió espiritual de les persones que potser no contempen aquesta dimensió com a pròpia?

Sí que la contempen. Qui no la contempla som nosaltres. No ens atrevim a contemplar la necessitat que tenen a aquest nivell, i tenim una cosa que ens ajuda i és que tenen unes urgències tan greus que ja ens va bé no aturar-nos a aquest nivell, perquè si ens hi aturem ens trobaríem amb dues coses: primera, que no en sabem; segona, que la resposta ha de ser en grup. I, com us podeu imaginar, tractar aquests temes en l'equip de treball no és fàcil perquè en el fons no deixa d'haver-hi una implicació personal que fa referència als valors que ens guien a nosaltres mateixos.

Com us deia abans, atreviu-vos a investigar aquesta dimensió que vosaltres també teniu, i que una cosa és la necessitat que vosaltres teniu i la resposta que hi doneu i una altra és el que acabareu traspasant. Com a mínim heu de ser conscients que aquesta dimensió poc o molt l'heu de treballar.

Mireu, una anècdota: al cap de poc de començar la meva feina actual com a coordinador de les entitats socials de la Companyia de Jesús, la directora d'una de les entitats em va dir que els seus professionals demanaven una sessió de formació però no volien res instrumental, no volien formació sobre com fer projectes ni coses així. Volien treballar el tema de la interioritat. Jo em vaig quedar una mica parat, i vaig pensar: bon inici. Tot seguit vaig buscar la persona que pogués fer aquesta mena de formació.

Li ho vaig demanar a en Josep Rambla, jesuïta, que va fer una sessió sobre interioritat i acció social, molt bona. Va dividir la seva xerrada en dos apartats. Un, d'aproximacions a la noció d'interioritat, i el segon, sobre la tasca. Us lleigeixo alguns dels continguts que va desenvolupar, més pensats per a les persones que treballen en el camp de l'acció social que de les persones ateses:

La interioritat no s'oposa a l'exterioritat sinó a la superficialitat

- La interioritat no s'oposa a l'exterioritat sinó a la superficialitat; és a dir, no anar a fons i fer les coses per complir amb l'expedient.

- La interioritat articula o lliga diferents dimensions de les persones; tots tenim diferents dimensions, només si us atreviu a mirar aquestes dimensions podeu acabar tenint una certa coherència, que és el que se us demanarà a vosaltres.
- La interioritat dóna qualitat al que fem i a la nostra vida.
- La interioritat és imprescindible per a unes dimensions humanes sanes; les relacions sanes guareixen, no només alleugen.
- La interioritat és indispensable per situar-se correctament davant del món.

Aquesta formació, que inicialment havia de ser per a una entitat d'uns deu professionals, va acabar sent per a gairebé quaranta professionals. No sé com, s'ho van anar dient i va aplegar molta més gent de la prevista. Hi ha una gran preocupació entre els joves professionals sobre aquest tema de la interioritat. Quan porten un o dos anys treballant s'adonen que o bé assumeixen el tema de la interioritat o hi ha alguna cosa que queda penjada, que no els quadra.

Una de les manifestacions de la interioritat són les reunions de treball, i donava una sèrie de consells a l'estil d'aturar-se un minut entre una activitat i una reunió per prendre consciència que la propera cosa que aneu a fer no és per a un lluitament personal sinó per al bé comú d'un col·lectiu. Feu l'esforç de tenir molt present per a què aneu a la reunió, com diu una dita molt jesuítica "a dónde voy y para qué". Pregunteu-vos-ho de tant en tant. Hi ha reunions que són veritables experiències humanes i d'altres que simplement són per aconseguir un expedient. Tot depèn de l'actitud amb què tu hi vagis. La implicació és una cosa que no es pot exigir. L'altre s'implicarà si veu que tu ja ho estàs fent. Aquest és un exemple pràctic de com la interioritat ajuda en els treballs en equip.

La interioritat no és uniformadora. Cadascú en l'acció social té el seu propi estil. Una acció social que es porta a terme des del treball de la pròpia interioritat permet que puguis denunciar de determinada manera, el que es coneix com a denúncia profètica. És aquella denúncia que molesta sempre, i que no es pot estructurar al llarg del temps. Però sempre va bé que hi hagi algú que sigui capaç de fer denúncia profètica perquè d'alguna manera orienta la mirada dels qui estem en organitzacions socials. Una cosa són els moviments socials, que són profètics, i una altra les organitzacions socials, que estem més estructurats i tenim més lligams amb diverses coses. La interioritat ens exigeix una major professionalització i un major rigor.

Si sou capaços de treballar la vostra interioritat, de saber on aneu i per a què, no us n'adonareu i sereu més feliços. Des del compromís, des de la lluita, encara que no s'aconsegueixi l'objectiu final, es desprèn, si està fet amb coherència, major felicitat.

La interioritat no és fàcil. És ben curiós, molta gent es pensa que es tracta d'una actitud passiva. No. La interioritat és una actitud activa que demana activar tota una sèrie de mecanismes interns que tenim, però aquesta activació demana silenci.

Quines eines podem fer servir els educadors per fomentar la dimensió espiritual?

Primer cal que vosaltres com a persones reconegueu que esteu en procés de treballar la vostra interioritat. Això sempre és un procés, no hi ha una meta final. Si voleu tenir eines per treballar la dimensió espiritual, primer cal que us sentiu còmodes amb la vostra dimensió interior. No sempre ens sentim còmodes parlant d'aquests aspectes. La meua experiència és que en els equips de treball hi ha molt bons professionals, comprenen molt bé la situació de les persones ateses, però quan es parla d'interioritat o d'espiritualitat la cosa canvia, hi ha com un pudor o un tancament. De fet quan parlem d'interioritat parlem dels valors personals que ens mouen, i no sempre estem disposats a posar-los damunt la taula. A nivell d'equip això no és fàcil de fer. Cal saber trobar altres persones per a les quals aquest aspecte també sigui important.

Hi ha la llei del pèndul, que diu que acabes desitjant allò que no tens, i que quan ho tens aleshores desitges alguna altra cosa. Una mica és el que passa avui dia, que passem de la cobertura de les materialitats al descobriment de les necessitats interiors. Hi ha un llibre de la Fundació Jaume Bofill⁷ que recull històries de vida de les persones sense llar, on es parla a bastament de la interioritat. Us aconsello que llegiu l'apartat de les històries de vida de persones ateses en diferents entitats. Després analitzen quatre grans conceptes: les materialitats, la salut, el món interior de les persones i el paper de les entitats. Arriben a una conclusió que a mi em va alegrar: les entitats hem après que mai no serem la seva família, i arribar aquí representa un nivell de maduresa important. Això no treu que les entitats sabem que podem fer algunes funcions substitutòries que normalment fa la família. Per exemple, fer que la persona se senti reconeguda dins d'un grup humà, i només amb això ja aconsegueixes molt. En definitiva, és important poder distingir entre allò urgent (les necessitats bàsiques) i allò important (necessitats sovint no expressades que tu com a professional has d'intuir).

La societat laica dona peu al fet que puguem investigar pel nostre compte sobre la interioritat. Us recomano l'obra de dues persones que tenen una mirada interessant, seriosa i gens dogmàtica sobre aquest tema: Jesús Renau i Josep Rambla⁸; llegiu si podeu alguna cosa d'ells. Algunes institucions ofereixen experiències d'interioritat: La Cova de Manresa⁹, la Fundació Claret¹⁰, el santuari del Miracle de Solsona¹¹ i el Monestir de Sant Benet de Montserrat¹² en són alguns exemples. Hi ha diferents maneres d'aproximar-se a la pròpia

Si voleu tenir eines per treballar la dimensió espiritual, primer cal que us sentiu còmodes amb la vostra dimensió interior

dimensió espiritual sense estar obligat a uns plantejaments religiosos profunds, sinó simplement acceptar-vos tal com sou. És a dir, persones que esteu desenvolupant una tasca que us fa entrar en contacte amb altres persones i que necessiteu tenir tota una sèrie d'eines per comprendre-us a vosaltres mateixos, i sobretot per comprendre-us en relació amb aquestes persones.

Moltes gràcies per totes aquestes reflexions que has compartit amb nosaltres.

Enric Benavent Vallès
 Professor de la Facultat d'Educació Social i Treball Social
 Pere Tarrés-URL
 ebenavent@peretarres.org

-
- 1 www.arrelsfundacio.org
 - 2 Pedro Cabrera (2004). "La vida al raso". En: *Revista d'Educació Social*, núm. 27 (11-20). disponible a: <http://www2.peretarres.org/revistaeducacionsocial/monografico27.pdf>
 - 3 www.es.wikipedia.org/wiki/Anthony_de_Mello
 - 4 <http://projectesostre.org/>
 - 5 <https://sites.google.com/site/fundaciolavinya/>
 - 6 <http://www.llardepau.org/>
 - 7 Elisabet Tejero i Laura Torradella (2008). *Vides al descobert. Els mons viscuts del fenomen "sense sostre"* Barcelona: Ed. Mediterrània.
 - 8 Josep Rambla; et al. (2013). *De què parlem quan parlem d'interioritat?* EIDES, Col·lecció "Ajudar" núm. 69. Disponible: www.cristianismeijusticia.net/de-que-parlem-quan-parlem-interioritat
 - 9 <http://www.covamanresa.cat/>
 - 10 www.claretians.cat
 - 11 www.santuarielmiracle.com
 - 12 www.benedictinescat.com/montserrat
-